

Η Οφθαλμολογία των Αράβων

Γ. Μπαλανίκας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η συμβολή των Αράβων στην εξέλιξη των επιστημών αποτελεί ένα ξεχωριστό κεφάλαιο στην ιστορία της ανθρωπότητας. Η συμβολή τους στην Ιατρική επιστήμη υπήρξε καθοριστική για την εξέλιξή της αλλά και για την αναζήτηση των απαρχών της σε συνδυασμό με την σύγχρονη γνώση. Η Αραβική Ιατρική πέρασε την αρχαία ελληνική ιατρική γνώση στη Δύση. Πολύ λίγα από τα γραπτά των Ελλήνων της Αλεξανδρινής περιόδου έχουν διασωθεί. Οι Άραβες μετέφρασαν όλα τα υπάρχοντα Ελληνικά και Λατινικά ιατρικά κείμενα στα Αραβικά. Επιπλέον δημιούργησαν μια δική τους γραμματολογία βασιζόμενοι στην μελέτη της Ελληνικής (Εικ. 1, 2, 3).

Η περίοδος που αφορά την Αραβική Ιατρική αρχίζει από τον 8^ο και τελειώνει τον 12^ο αιώνα (732-1096)^{1,2}. Οι συγγραφείς της περιόδου αυτής ονομάζονται Άραβες επειδή έγραψαν στην γλώσσα αυτή. Όμως οι περισσότεροι υπήρξαν Πέρσες ή γεννήθηκαν στην Ισπανία, μερικοί δε από αυτούς ήταν Εβραίοι (Μωσής Μαιμονίδης)³. Οι Εβραίοι διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο ώστε οι Garrison⁴ και Campbell⁵ πρότειναν να ονομασθεί η περίοδος αυτή Μωαμεθανική και Εβραϊκή. Οι Εβραίοι μελετητές έγραψαν στην Αραβική, στην οποία

Εικ. 1, 2, 3

Α' Οφθαλμολογική κλινική ΑΠΘ, Νοσοκ. ΑΧΕΠΑ,
Θεσσαλονίκη

Corresponding author: G. Balanikas
e-mail: dioskouridis@yahoo.gr

επίσης μετέφρασαν Ελληνικά και Λατινικά κείμενα. Ο Hirschberg⁶ επισημαίνει ότι σε 800 χρόνια από τον Ηρόφιλο έως τον Αλέξανδρο τον Τραλλιανό γράφθηκαν μόνο πέντε συγγράμματα Οφθαλμολογίας ενώ στα 500 χρόνια της 'Αραβικής περιόδου' της Ιατρικής από το 870 έως το 1370, γράφθηκαν τουλάχιστον 30 συγγράμματα και μάλιστα τα περισσότερα από ειδικούς από τα οποία τα 13 είναι αρκετά εύκολο κάποιος να τα βρει και σήμερα (τα 10 από αυτά γράφθηκαν από οφθαλμιάτρους).

Στην μεσαιωνική Ευρώπη ελάχιστα ήταν τα κέντρα έρευνας και μελέτης έξω από τον κύκλο επιρροής της Εκκλησίας. Στο Βυζάντιο οι Νεστοριανοί και Ιακωβίνοι υπήρξαν μελετητές ελληνικών πηγών, όμως εξεδιώχθησαν και κατέφυγαν στην Περσία. Η άνοδος του Ισλάμ και η ακμή του κατά την διάρκεια της ηγεσίας του Χαλίφη Al Mansur (754-775) και του Harun al Rashid (786-809) βοήθησε και στην ακμή των γραμμάτων, τεχνών και επιστημών σε όλη την επικράτεια των αραβικών κατακτήσεων με επίκεντρο την Βαγδάτη¹.

Στην Ισπανία των Αράβων υπήρχαν 70 βιβλιοθήκες και 17 ιδρύματα υψηλών προδιαγραφών. Η Αραβική Ιατρική ξεχώρισε και επεκράτησε στην Ευρώπη μεταξύ του 12^{ου} και του 16^{ου} αιώνα. Η εργώδης έρευνα και δραστηριότητα αναδεικνύεται και από τις τεράστιες συλλογές βιβλίων στις βιβλιοθήκες της Cordoba, του Καΐρου και της Τριπόλεως (Εικ. 4).

Ξεχωρίζουν οι δύο πλέον γνωστοί ιατροφιλόσοφοι και συγγραφείς Zakariya Ar Razi ή Ραζής και Abu Ali al-Hunain Ibn Sina, ο διάσημος Αβικέννας, ο πρίγκηψ

των ιατρών.

Άλλοι αξιόλογοι ιατροί ήταν ο Hunain Ibn Isha, ο Abul Quasim Amar (ή Ali al Mausili) από την Αίγυπτο, ο Yuhana Ibn Massawih (777-857), ο Thabit Qura (836-901), ο Kalaf al Tulumni (877-914), ο Ali Ibn Rabban al Tabari (c.850), ο Ali Al-Abbas (c.994), ο Ibn Al Haitam γνωστότερος και ως Alhazen (965-1038), έγραψε το περίφημο βιβλίο Οπτικής γνωστό από την Λατινική του έκδοση 'Thesaurus Opticae', γνωστός επίσης και ως μαθηματικός, μελετητής του Ευκλείδους και του Πτολεμαίου, ο Al Farisi (c.1316), ο Abu Ruh Muhammed (c.1067) που έγραψε 10τομο σύγγραμμα στα Περσικά, εξαίρετος χειρουργός καλούμενος 'Zarin Dast' δηλ. 'χρυσά χέρια' κ.ά.

Άραβες και Οφθαλμολογία

Η συμβολή των Αράβων στην Οφθαλμολογία, η οποία ευρισκόταν σε πολύ υψηλό επίπεδο, υπήρξε θεμελιώδης. Η πρακτική τους περιστράφηκε στα ελληνικά πρότυπα με λίγες προσθήκες από τους Ινδούς. Οι Άραβες δημιούργησαν νοσοκομεία στις μεγάλες πόλεις με μεγάλες πτέρυγες ειδικά για τις παθήσεις των οφθαλμών που τους επέτρεψαν να αυξήσουν τη γνώση τους για τις παθήσεις, την πορεία και τη θεραπεία τους. Ειδικά νοσοκομεία για τις παθήσεις των οφθαλμών ιδρύθηκαν στη Βαγδάτη, Δαμασκό και Κάιρο. Έτσι πρόσθεσαν ακριβείς περιγραφές πολλών ασθενειών και βελτίωσαν τις χειρουργικές μεθόδους. Η άσκηση της Οφθαλμολογίας ήταν ιδιαίτερος επικερδής και εποπτευόταν από ένα γενικό επιθεωρητή. Ο κάθε ιατρός είχε δίπλωμα εάν πληρούσε ορισμένες προϋποθέσεις. Οι Άραβες δεν είχαν το πρότυπο του εμπειρικού κουρέα-ιατρού στην επικράτεια τους και ανέπτυξαν αυτό το ειδικό πεδίο της ιατρικής με κύρος και επιστημονική επάρκεια, κάτι που δεν υπήρχε στην Ευρώπη έως τα τέλη του 19ου αιώνα (Εικ. 5).

Ανατομία και Οπτική

Οι Έλληνες δεν άφησαν σχήματα και απεικονίσεις του οφθαλμού. Για τους Άραβες ήταν απαγορευμένη από την θρησκεία τους η ανατομή ζώων και η εξ αυτών απεικόνιση εικόνων. Η ανατομία περιγράφηκε στα βιβλία του Αβικέννα και άλλων που διεύρυναν τις γνωστές ελληνικές απόψεις (Εικ. 6,7,8). Στον Ibn Sina υπάρχει ένα διάγραμμα που δείχνει τον αμφιβληστροειδή συνδεδεμένο με το φακό. Στο πεδίο της Οπτικής η συμβολή των Αράβων υπήρξε μικρή όσον αφορά πρωτότυπες θεωρίες πέραν των απόψεων του Πτολεμαίου. Ορισμένοι Άραβες μελετητές αμφέβαλλαν για τον ρόλο του φακού στην όραση με πρώτο τον Ραζή που απέρριψε τη θεωρία της προέλευσης του φωτός από τον

Εικ. 4

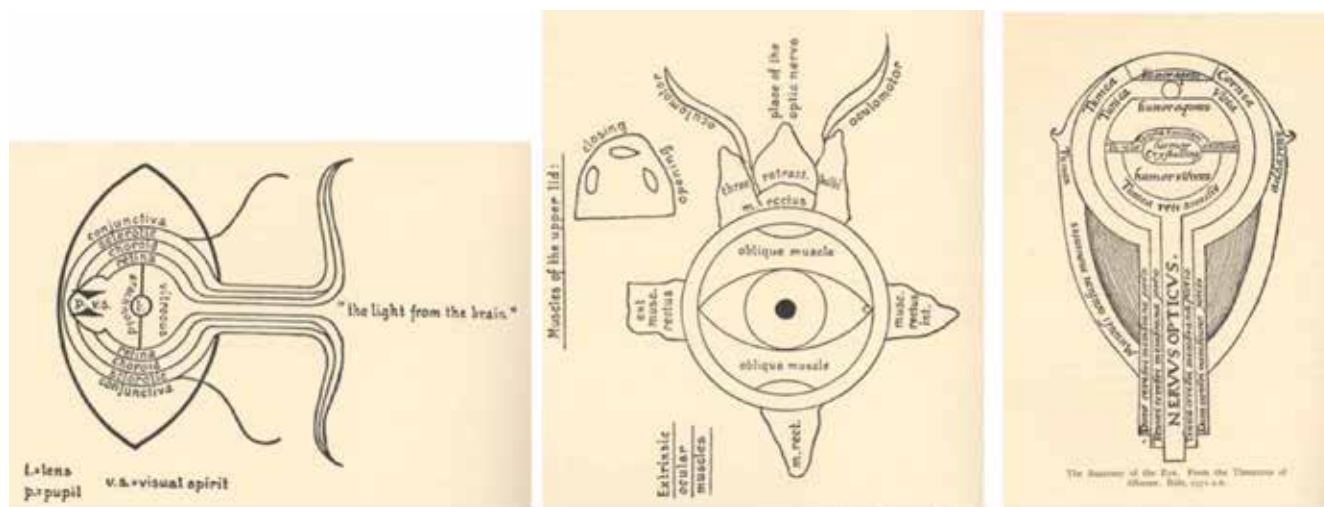
Εικ. 5

οφθαλμό.* Μετά τον Ραζή ο Alhazen (965-1038) από την Μπάσρα, έγινε διάσημος για τις μελέτες του στην Οπτική και μεταφράστηκε στα Λατινικά τον 13ο αιώνα από τον Vitellio. Το έργο του 'Opticae Thesaurus Alhazeni' θεωρήθηκε εξίσου σημαντικό με αυτό του Ευκλείδους και του Πτολεμαίου. Το αρχικό έργο στα Αραβικά δεν έχει διασωθεί. Ο Alhazen είχε κάποια ιδέα για το οπτικό

είδωλο, αλλά περιέπεσε στο σοβαρό λάθος να λάβει υπ' όψιν μόνο τις κάθετες ακτίνες του φωτός. Τοποθέτησε το είδωλο εμπροσθεν του αμφιβληστροειδούς, κάπου πίσω από την οπίσθια επιφάνεια του κρυσταλλοειδούς φακού (Εικ. 8). Υποστήριξε την ιδέα του οφθαλμού ως 'σκοτεινού θαλάμου' και γνώριζε για το μικρότερο ανεστραμμένο είδωλο. Η 'camera obscura' ήταν ευρέως γνωστή στους Άραβες συγγραφείς. Την χρησιμοποιούσαν για να παρατηρούν τις εκλείψεις του ήλιου και της σελήνης πολύ πριν γίνει γνωστή στους Ευρωπαίους Leonardo da Vinci και Della Porta στον οποίο από λάθος έχει αποδοθεί η εφεύρεσή της. Ο Alhazen περιγράφει την διπλωπία, τις οπτικές ψευδαισθήσεις, τα κάτοπτρα, την ανάκλαση και τη διάθλαση του φωτός, και τις αρχές των μεγεθυντικών φακών. Ο Alhazen μπορεί να θεωρηθεί πρόδρομος του Kepler (1571-1630), ο οποίος θεωρείται πατέρας της μοντέρνας Οπτικής και εν πολλοίς βασίσθηκε στο έργο του Alhazen.

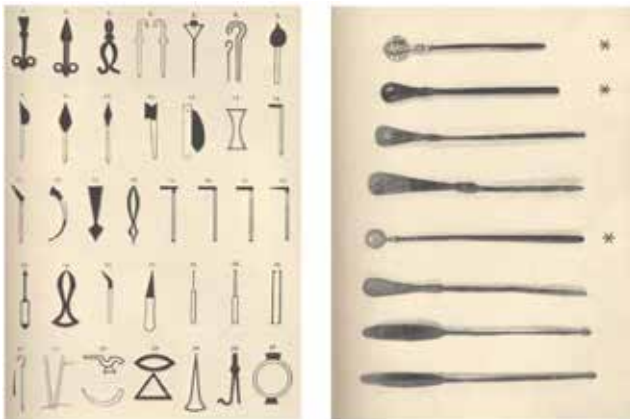
Νοσολογία, κλινική και χειρουργική θεραπεία στην Αραβική Οφθαλμολογία

Οι Άραβες αν και δεν το διαχώρισαν από άλλες παθήσεις περιέγραψαν το τράχωμα σε 4 στάδια. Υπήρξαν οι πρώτοι που ανέφεραν τον 'rannus' τον οποίο διέτεμαν στην περιοχή του limbus.^{1,2} Ονόμαζαν τον καταρράκτη 'μα' που σημαίνει 'ύδωρ που πέφτει' κάτι που οδήγησε στον όρο 'καταρράκτης'. Δεν γνώριζαν ότι ο θολωμένος φακός ήταν ο καταρράκτης. Απέδιδαν την τυφλότητα εξαιτίας του γλαυκώματος στην 'ξηρότητα' του φακού. Ο Sams-ad-Din περιέγραψε τον 14^ο αιώνα

Εικ. 6, 7, 8

* Ως γνωστόν οι απόψεις των αρχαίων Ελλήνων, του Αριστοτέλους και του Γαληνού ήταν ότι το φως προερχόταν από τον οφθαλμό, το φακό και το συνδεδεμένο οπτικό νεύρο.

Εικ. 9, 10

την ‘ημικρανία στον οφθαλμό’ ή ‘κεφαλαλγία της ίριδος’ με ευαισθησία και βολβαλγία, κλασική περιγραφή επεισοδίου οξέος γλανώματος. Περιέγραψαν και ανέπτυξαν θεωρίες για παθήσεις του οπτικού νεύρου, του αμφιβληστροειδούς και του χοριοειδούς και επίσης παρασιτώσεις του οφθαλμού. Μελέτησαν ακόμη και παθήσεις των παιδιών και είχαν μια περίπλοκη ταξινόμηση για τις παθήσεις του φακού.

Οι Άραβες υπήρξαν οι πιο επιδέξιοι χειρουργοί στην Ευρώπη. Εμπλούτισαν την χειρουργική συλλογή εργαλείων των Ελλήνων από 4 σε 36, όπως περιγράφονται στο βιβλίο του Halifa (1266) (Εικ. 9, 10). Σχεδίασαν μια σειρά από βελόνες εμφύθισης, συμπεριλαμβάνοντας την κοίλη βελόνα αναρρόφησης. Επίσης χρησιμοποιούσαν μια γυάλινη βελόνα για αναρρόφηση. Ο Abu Ruh Muhammed (1067) συνιστούσε τη χρήση τριών μεθόδων εμφύθισης σύμφωνα με το είδος του καταρράκτη, την βελόνα-μαχαίριδιο, την συμπαγή βελόνα, και την βελόνα αναρρόφησης. Πραγματοποιούσαν χειρουργική τομή 3-4 mm μακριά από το limbus και ακινητοποιούσαν τον ασθενή για 7 ημέρες για να προλάβουν την επαναφορά του καταρράκτη.

Ιατρικά κέντρα υπήρχαν στο μεν Ανατολικό Χαλιφάτο στη Βαγδάτη, Δαμασκό, Μπάσρα, Σαμαρκάνδη, Κάιρο και Φέζ. Το Δυτικό Χαλιφάτο είχε σπουδαίο ιατρικό κέντρο στην Κόρδοβα. Η Αραβική αυτοκρατορία άρχισε να παρακμάζει λόγω της γλιδής στις ανώτερες τάξεις. Το Ανατολικό Χαλιφάτο κατακτήθηκε από τους Τούρκους το 1058 και από τους Μογγόλους το 1258. Η Βαγδάτη καταστράφηκε και ο πολιτισμός της κατέρρευσε. Στο Δυτικό Χαλιφάτο ομοίως οι χριστιανοί βαθμιαία άρχισαν να εκδιώκουν τους Άραβες από το Τολέδο, την Κόρδοβα και τη Σεβίλλη. Για λίγο η Κόρδοβα έγινε το σημαντικότερο πολιτιστικό κέντρο μετά τον θάνατο του Αβικέννα (1037). Ο Abulkasim (936-1013) διακρίθηκε στη Δύση και έγραψε το μεγάλο ιατρικό σύγγραμμα ‘Al Tasrif’ και ο μεταγενέστερος Avenzoar (1109-1162), ισπα-

Εικ. 11

νοεβραίος από τη Σεβίλλη έγραψε το ‘Theisir’ και έγινε ο διασημότερος ιατρός της εποχής του. Μετά τον 11^ο αιώνα μόνο το Δυτικό Χαλιφάτο παρέμενε επιστημονικά ενεργό και εκεί διακρίθηκε ο μαθητής του Avenzoar, Ibn Rushd Averroes (1126-1198), Άραβας ισπανικής καταγωγής και μεγάλος μελετητής της φιλοσοφίας του Αριστοτέλους (Εικ. 11). Υπήρξε ο πρώτος που πρότεινε ότι ο αμφιβληστροειδής χιτώνας είναι το φωτοδεκτικό όργανο του οφθαλμού και όχι ο φακός. Ο Alcoati από το Τολέδο έγραψε το ‘Liber de Oculis’ το 1160 και ο Al-Gharfiqi από την Cordoba έγραψε τον ‘Οφθαλμολογικό Οδηγό’ (12^{ος} αιώνας) που μεταφράστηκε από τον Meyerhoff το 1933¹.

Άραβες Ιατροί

HUNAIN IBN ISHAQ (809-873)

Το πρώτο γνωστό Αραβικό σύγγραμμα στην Οφθαλμολογία γράφτηκε από τον Hunain Ibn Ishaq (808-873) ένα

χριστιανό νεστοριανό ιατρό από την Hira της Περσίας που έζησε κυρίως στη Βαγδάτη. Υπήρξε πολύ καλός γνώστης της ελληνικής γλώσσας και προικισμένος μεταφραστής ελληνικών ιατρικών συγγραμμάτων. Έγραψε το βιβλίο 'Δέκα πραγματείες για τον οφθαλμό' που περιέλαβε πρωτίστως τις απόψεις του Ιπποκράτους και του Γαληνού (Εικ. 6, 7). Ο Hirschberg⁶ επισημαίνει ότι το έργο του Hunain συμπληρώθηκε από δέκα διαφορετικά βιβλία με διαφορετικά οφθαλμολογικά αντικείμενα και εκδόθηκε σε διάστημα 30 ετών. Σύμφωνα δε με τον ιστορικό της Οφθαλμολογίας το θεωρητικό μέρος του βιβλίου είναι εκτεταμένο, ενώ το πρακτικό πολύ σύντομο. Το έργο αυτό διασώθηκε σε δύο λατινικές μεταφράσεις: Liber de Oculis του Κωνσταντίνου του Αφρικανού και εκδόθηκε στη Λυών της Γαλλίας και σε μια δεύτερη από τον Δημήτριο, ένα Σικελό Έλληνα. Η επιρροή του Hunain διήρκεσε έως το τέλος της Αραβικής περιόδου, περίπου για 500 έτη. Οι επιστημονικές απόψεις που υποστήριξε βασίστηκαν κυρίως στον Γαληνό και ιδίως οι γνώσεις περί ανατομίας, αιτιολογίας, συμπτωματολογίας και θεραπευτικής. Το βιβλίο του Hunain μεταφράστηκε στα Αγγλικά από τον Meyerhoff το 1928 με τίτλο: 'The book of the ten Treatises on the Eye ascribed to Hunain Ibn Is-Haq (809-877 AD)'.⁷

RHAZES (865-923)

Ο πλέον εξέχων 'Αραβας' ή μάλλον Πέρσης ιατροφιλόσοφος⁸ και δάσκαλος στην Οφθαλμολογία ήταν ο al-Razi (Muhammad ibn ar-Zakariya) γνωστός ως Ραζής (865-923).

Ο Garrison υποστηρίζει ότι ο Ραζής είναι ισάξιος του Ιπποκράτους, του Αρεταίου (81-138) και του Thomas Sydenham (1624-1689) ως ένας από τους πρώτους που περιέγραψαν ασθένειες. Έγραψε περισσότερα από 200 έργα. Περιέγραψε πρώτος την ιλαρά και την ευλογιά τόσο καλά, ώστε τα γραπτά του να μοιάζουν σύγχρονα.⁹ Η μεγάλη ιατρική εγκυκλοπαίδειά του με τίτλο Al Hawi (βιβλίο αναλυτικό) ή Liber Continens (Περιεχόμενο Ιατρικής) περιέχει πολλές πρωτότυπες οφθαλμολογικές παρατηρήσεις βασισμένες στην δική του κλινική πρακτική και εμπειρία. Ο Ραζής συνιστά αλοιφή υδραργύρου για την θεραπεία της φθειρίασης των βλεφάρων. Περιγράφει επεμβάσεις αφαίρεσης του καταρράκτη με γυάλινο σωλήνα αναρροφώντας τον καταρράκτη, αφαίρεση του rannus, θεραπεία του συμβλέφαρου και καυτηριασμό των δακρυϊκών σωληναρίων. Παρατήρησε την μύση μετά από έκθεση στο φώς.

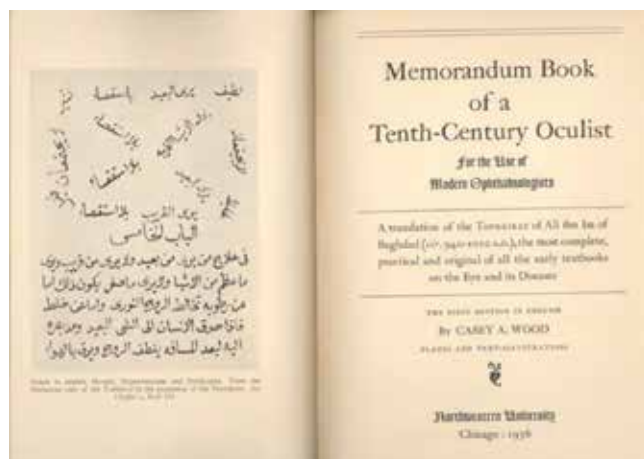
ALI IBN ISA

Το γνωστότερο και πλέον ενδιαφέρον από τα Αρα-

βικά συγγράμματα είναι το Tadhkirat al-Kahhalin¹⁰ του Ali Ibn Isa γνωστού με το Λατινικό όνομα ως Haly Jesu. Ο τίτλος σημαίνει 'Βιβλίο Υπενθυμίσεων' και για αρκετούς αιώνες παρέμεινε ως το πρότυπο σύγγραμμα για τον Αραβικό και Χριστιανικό κόσμο. Γράφηκε από έναν χριστιανό ιστορικό και κλινικό οφθαλμίατρο στη Βαγδάτη γύρω στο 1000. Το 1936 κυκλοφόρησε η αγγλική μετάφραση του έργου από τον Casey A. Wood (Εικ. 12). Το έργο αποτελείται από τρία μέρη. Το πρώτο πραγματεύεται την ανατομία και φυσιολογία του οφθαλμού, πολύ κοντά στις απόψεις του Γαληνού. Το δεύτερο αναφέρεται στις διαταραχές του υδατοειδούς και υαλοειδούς, τις παθήσεις του φακού, την νυκταλωπία, και τις παθήσεις του αμφιβληστροειδούς και των νευρών. Περιλαμβάνει επίσης διαιτητικές συνταγές και συμβουλές για την θεραπεία της κεφαλαλγίας. Το τρίτο βιβλίο περιγράφει τις εσωτερικές παθήσεις του οφθαλμού που δεν διαπιστώνονται από την κλινική εξέταση και προτείνει φαρμακευτικά σκευάσματα μαζί με περιγραφές του τρόπου δράσης. Περιγράφονται περίπου 130 διαφορετικές παθήσεις του οφθαλμού. Ο Hirschberg⁶ σημειώνει: '...μας δημιουργείται η εντύπωση ενός επιμελούς και ανθρωπιστή ιατρού και πολύ προσεκτικού στις χειρουργικές επεμβάσεις...'. Και αναφέρει τα λόγια του ιδίου Ibn Isa: '...για την επέμβαση του καταρράκτη προχωράς με προσοχή και επιμέλεια...όταν η βελόνα του καταρράκτη εισέρχεται στο εσωτερικό του βολβού τότε μίλα στον ασθενή με ευγενικό και ήπιο τρόπο για να διαλύσεις τους φόβους του...'

ABUL QUASIM AMMAR

Το πιο έγκυρο βιβλίο στην Οφθαλμολογία γράφηκε από τον Ammar, μουσουλμάνο από την Μοσούλη που έζησε γύρω στο 1000^{1,2,6}. Ο Hirschberg μετέφρασε τον

Εικ. 12

τίτλο του βιβλίου ως ‘Επιλογή Οφθαλμικών Παθήσεων’. Το βιβλίο περιέχει 1800 γραμμές, 15000 λέξεις και πραγματεύεται 48 παθήσεις, ένα μικρό βιβλίο για τα δεδομένα της εποχής του. Περιλαμβάνει έξι περιστατικά χειρουργικής επέμβασης αφαίρεσης καταρράκτου με εντυπωσιακά λεπτομερή και σαφή περιγραφή. Αυτά περιλαμβάνουν την αφαίρεση με αναρρόφηση με κούλη βελόνα μαλακού καταρράκτη που πραγματοποίησε ο ίδιος ο Ammar. Ο Hirschberg⁶ επισημαίνει ότι αυτή η επέμβαση αποτελεί χωρίς αμφιβολία τη μεγαλύτερη πρόοδο από την εποχή των Ελλήνων και το πρώτο βήμα πριν την μέθοδο του Daviel. Ο Ammar φαίνεται από τα γραφόμενά του ότι υπήρξε μια ισχυρή και με αυτοεκτίμηση προσωπικότητα χωρίς να αμφιβάλλει για τις χειρουργικές του ικανότητες. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό το γεγονός ότι δεν αναφέρει ούτε μία πηγή Ελληνική ή Αραβική. Δεισιδαιμονικά σκευάσματα τα απέφυγε επιμελώς. Ο Chance¹¹ (1939) επισημαίνει ότι εκτελούσε την αναρρόφηση μπαίνοντας από τον σκληρό για να αποφύγει την απώλεια υαλοειδούς.

ABU RUH MUHAMMED

Άλλο σημαντικό κείμενο υπήρξε το ‘Φως των Οφθαλμών’ που γράφηκε το 1088 από τον Abu Ruh Muhammed. Ο Ruh, ένας Ιρανός, γεννήθηκε στο Γκουργκάν στα σύνορα με τον ποταμό Όξους (σημερινή ονομασία: Amu Darya). Εκπαιδεύτηκε στη γενική Ιατρική και την Οφθαλμολογία και του αποδόθηκε το προσω-

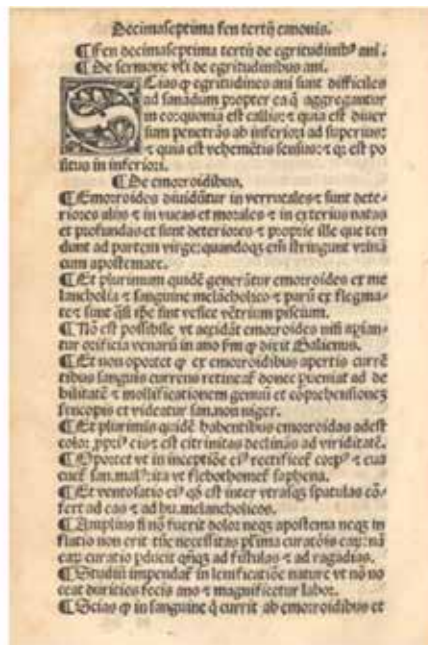
νύμιο ‘Χρυσά Χέρια’. Το βιβλίο του ήταν γραμμένο στην Περσική και η δομή του ακολουθεί τα συγγράμματα των Αράβων αυτής της περιόδου. Ο Hirschberg⁶ θεωρεί τις περιγραφές των οφθαλμολογικών επεμβάσεων στο έβδομο βιβλίο ιδιαίτερος σημαντικές. Περιγράφονται 30 τέτοιες επεμβάσεις με τρεις μεθόδους αφαίρεσης ανάλογα με το είδος του καταρράκτη και τη βελόνα που χρησιμοποιούσε (μαχαιρίδιο, συμπαγή, κούλη). Επεσήμανε: ‘...ο σκληρός καταρράκτης είναι ευκολότερος για εμφύθιση, ο μαλακός δύσκολος για εμφύθιση αλλά εύκολος για αναρρόφηση...’ Οδηγίες δίνονταν για την μετεγχειρητική πορεία με ιδιαίτερη έμφαση στη δίαιτα.

AVICENNA (970-1037)

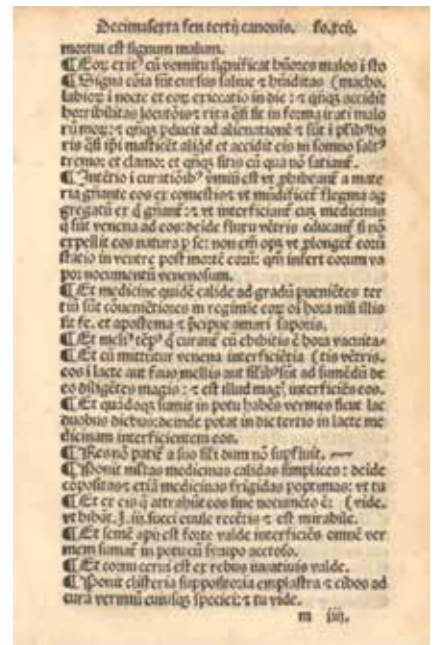
Ο Abu Ali al-Hunain Ibn Sina περισσότερο γνωστός ως Avicenna ή Πρίγκιψ των ιατρών υπήρξε ο διασημότερος όλων των ιατρών της Αραβικής περιόδου (Εικ. 13). Πέρσης στην καταγωγή, φιλόσοφος, χημικός, μαθηματικός και αστρονόμος, λάτρης των Ελλήνων φιλοσόφων και επιστημόνων, όπως του Αριστοτέλη, του Ιπποκράτους, του Γαληνού και του Ευκλείδη έγραψε τον περίφημο ‘Κανόνα’ του (Al Qanum)¹², που αποτελεί ένα ‘Compendium’ του συνόλου της ιατρικής γνώσης. Το βιβλίο αυτό κυριάρχησε στην ιατρική επιστήμη από τις αρχές του 11^{ου} έως το τέλος του 17^{ου} αιώνα.^{1,2,4,6,13-16} Ο Αβικέννας σε ηλικία 17 ετών θεράπευσε τον εμίρη της Βουχάρα από οξεία επίσχεση ούρων και έλαβε το προ-

Εικ. 13

Εικ. 14, 15

νόμο της ελεύθερης πρόσβασης στην περίφημη βιβλιοθήκη των Σαμανιδών. Λέγεται ότι ο αυτοκράτωρ του Βυζαντίου Βασίλειος ο Β', αδελφός του Βασίλειου του Βουλγαροκτόνου του απέστειλε μετά από αίτημά του αντίτυπα χειρόγραφα από όλα τα υπάρχοντα ιατρικά συγγράμματα των Ελλήνων. Ο Αβικέννας ταξίδεψε σε πολλά μέρη της ανατολής και υπήρξε Αρχίατρος του περίφημου νοσοκομείου της Βαγδάτης. Το έργο του 'Κανών' χαρακτηρίζεται από τον Garrison⁴ ως 'μία τεράστια αποθήκευση γνώσης στην οποία ο συγγραφέας προσπάθησε να κωδικοποιήσει το σύνολο της ιατρικής γνώσης της εποχής του και να την προσαρμόσει στο σύστημα γνώσης του Γαληνού και του Αριστοτέλη. Ο Hirschberg⁶ επισημαίνει ότι ο 'Κανών' περιέχει ένα πλήρες σύγγραμμα Οφθαλμολογίας. Η Λατινική μετάφραση του έργου του υπήρξε πολύ δημοφιλής κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα.^{12,14-16} (Εικ. 14, 15)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η Αραβική Ιατρική υπήρξε ο συνδετικός κρίκος της αρχαίας ιατρικής με την σύγχρονη. Οι Άραβες διέσωσαν την αρχαία ιατρική γνώση και την πέρασαν στον Δυτικό κόσμο (Εικ. 16, 17). Όμως πέραν αυτού προήγαγαν με τις δικές τους παρατηρήσεις και τις θεραπευτικές και χειρουργικές μεθόδους τους, την επιστήμη μας και προσέδωσαν στο ιατρικό λειτούργημα το απαιτούμενο, με επιστημονικά κριτήρια, κύρος και σεβασμό.¹ Τα έργα τους κυριάρχησαν στην Ιατρική Επιστήμη των μεσαιωνικών χρόνων και της Αναγέννησης, έως το τέλος του 17ου αιώνα. Η Οφθαλμολογία υπήρξε ένα πεδίο στο οποίο οι Άραβες αφιέρωσαν ίσως το σημαντικότερο μέρος της έρευνας και μελέτης τους με τα πολλά και πλούσια συγγράμματα που κληρονόμησαν στην επιστημονική κοινότητα. Ήταν δε αυτοί που καθήγησαν τον ρόλο του κουρέα-χειρουργού στα εδάφη υπό την κυριαρχία τους, προσδίδοντας το αναγκαίο επιστημονικό και κοινωνικό status στους οφθαλμιά-

Εικ. 16, 17

τρους χειρουργούς.

Ο Hirschberg^{2,6} συμπέρανε: '...κατά την περίοδο του απόλυτου σκότους στη Μεσαιωνική Ευρώπη, αυτοί (σ.σ. οι Άραβες) άναψαν και διατήρησαν τις λύχνους της επιστήμης μας (της οφθαλμολογίας) από τον Guadalquivir έως τον Νείλο και τον ποταμό Όξους...'

OPHTHALMOLOGY OF THE ARABS

G. Balanikas

A Ophthalmologic Clinic of Aristotle University of Thessaloniki, AHEPA, Thessaloniki

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. George Gorin, MD, FACS, History of Ophthalmology, Publish or Perish, Inc, Wilmington, Delaware, 1982.
2. Daniel M. Albert, Diane D. Edwards: The History of Ophthalmology, Blackwell Science, 1996.
3. Selected Medical Writings of Moses Maimonides, Translated and Edited by Suessman Muntner, MD and Fred Rosner, MD, The Classics of Medicine Library, Gryphon Editions, New York.
4. Garrison FH: An Introduction to the History of Medicine, 4 th ed., Philadelphia, Saunders Co. 1929.
5. Campbell, D, Arabian Medicine and the Middle Ages. London, 1926.
6. Julius Hirschberg, History of Ophthalmology, translated by Frederick C. Blodi, Volume Two: The Middle Ages; The Sixteenth and Seventeenth centuries, Verlag. J.P. Wayenborgh, Bonn 1985.
7. The Book of the Ten Treatises on the Eye, ascribed to Hunain Ibn I-Haq (809-877), Government Press, Cairo, 1928.
8. Αναστασίου Γιαννουλάτου, Αρχιεπισκόπου Αλβανίας: ΙΣΛΑΜ, Θρησκευολογική επισκόπηση, Εκδόσεις Ακρίτας, 1975, Έκδοση 2006.
9. Abu Becr Mohammed Ibn Zacariya Ar-Razi: Smallpox and Measles. Translated from the Original Arabic by William Alexander Greenhill, MD, London, Sydenham Society, 1848, Reprinted in Classics of Medicine, Gryphon Editions, Birmingham, Alabama, 1987.
10. The Tadhkirat of Ali Ibn Isa of Baghdad, Memorandum Book of a Tenth-Century Oculist, First Edition in English by Casey A. Wood, Chicago, 1936.

11. Chance B. *Cio medica. Ophthalmology*. New York: Paul B. Hoeber, 1939.
12. *A Treatise on the Canon of Medicine of Avicenna*, Luzac & Co, London, 1930.
13. Amin A Khairallah: *Outline of Arabic Contributions to Medicine*, Beirut, Lebanon, 1946.
14. Luciano Sterpellone, Mahmoud Salem Elsheikh: *LA MEDICINA ARABA, L' Arte medica nei Califfati d' Oriente e d' Occidente*.
15. Edward G. Browne, *Arabian Medicine*, Cambridge At the University Press, 1921, reprinted in the series *Classics of Medicine*, Gryphon Editions, Birmingham, Alabama, 2003.
16. Peter E. Pormann, *Medieval Islamic Medicine*, Edinburgh University Press, 2007.